

איך כותבים חיבור?

כתיבה ועריכה: אלי פררה.

לעניין כתיבת חיבורים לבגרות, אנו מבחינים בשני סוגים של חיבורים:

1. החיבור הסיפורי-תיאורי.
2. החיבור העיוני.

1. החיבור הסיפורי-תיאורי:

לסוג החיבור הזה, אין הרבה נושאים לבחירה בבחינת הבגרות בחיבור. עיקרו של חיבור כזה הוא בהתוויית מסגרת עלילתית לחיבור, כאשר "מְכַבְּסִים" בו דמויות ומערכות יחסים בין בני-אדם. זהו חיבור שמספר סיפור על חוויותיו, רגשותיו ומחשבותיו של "הגיבור" הראשי בחיבור, שבסופו מעין נקודת-חוד, "פואנטה" לסיפור. לא חייב!

למשל נושא המבקש מהנבחן לכתוב על הטיול השכבתי לאילת... או כאשר מתבקש הנבחן לכתוב על חוויותיו ממוסיקה מסוימת; ממערכת יחסים אישיים שהייתה לו/ה, או לכתוב על תיאור חוויה כלשהי בביקור במקום מסוים; לספר לידיד קרוב/רחוק על הנעשה בארץ וכדומה. חיבור כזה מתמקד בכמה פרמטרים ברורים:

- א. בנייתה של מסגרת עלילתית.
- ב. תיאורים: נוף, דמויות (פנימיים וחיצוניים) מחשבות ורגשות, פעולה, מרקם חברתי וסביבתי, תיאורי זמן ומקום. (לא ציוני זמן כרונולוגי ומקום גיאוגרפי, אלא תיאור)
- ג. תיאור מערכות יחסים.
- ד. נקודת-חוד, סיום ה"עלילה" המצביע על מהפך, או שינוי מפתיע, ומסר חברתי – רצוי, לא הכרחי.

חשוב לציין, שלא כל תלמיד יש בו את הידע והמרכיב החיוני של הכישרון לכתוב ספור. אלו נושאים שרק תלמידים בעלי יכולת הבעה וכשרון סיפורי יכולים ל"טפל" בנושא כזה, ולרוב נושאים אלה מועטים בבחינה.

הרבה תלמידים מתפתים לכתוב לנושא כזה והם נכשלים בגלל חוסר הידע הבסיסי לכתוב סיפור. למשל: אם ניקח נושא נדוש מאוד כמו תיאור החוויה של הטיול השכבתי לאילת, הרי רוב רובם של התלמידים יכתבו בעיקר על תיאורי הפעולות שנעשו בטיול. כמו לדוגמה חיבור אופייני של תלמידים לנושא הזה: (הציטוטים מתומצתים ולקוחים מחיבור אחת התלמידות שלי. א.פ.)

"קמנו בבוקר בצפייה ובדריכות לקראת הטיול השנתי והגענו לביה"ס שמחים ונרגשים. האוטובוסים הגיעו קצת באיחור, אבל סוף, סוף הם באו ודבר ראשון הבנות התעניינו מי הנהג שלנו. האם הוא צעיר, חתיך, או סתם זקן משעמם עם כרס בולטת... עלינו לאוטובוסים והנוף שנשקף מהחלון היה מדהים!... הגענו למכתש רמון שבנגב, ירדנו מהאוטובוסים והתחלנו ללכת לאורך השבילים שסימנו החברה' מהגנת הטבע. טיפסנו [...] ירדנו [...] נפלנו [...] ישנו באוהלים [...] חזרנו לאוטובוסים ישר הביתה עייפים אך מרוצים..." (סוף ציטוט. הציטוטים מתומצתים וממוסגרים בשלוש נקודות).

בעיקרון זהו הנוסח הידוע של חיבורים מעין אלו. רובם ככולם עוסקים בציון פעולות (בכחול: **קמנו, הגענו, באו, התחלנו ללכת...** בקיצור – **חזרנו הביתה עייפים אך מרוצים**...) ואין בהם ממש בכל מה שקשור לתיאור חוויה אמיתית של מערכת יחסים, של דמויות, של תיאורי נוף (מלבד המילה הכוללנית והסתמית: **"נוף מדהים"**) של תיאורי רגשות ומחשבות, של סיומת ייחודית ומה שחשוב שבחיבור כזה אין בו מסגרת עלילתית, שבמרכזה דמות "גיבור" ראשי. עלילה שצריכה לרכז את תיאור החוויה כמסגרת סיפורית שלמה ומוגֵבֵנית. לנושא הזה יש קודם כל לרכז בתודעה – חוויה. להצמיד לה גיבור ראשי שחל בו מהפך ושינוי בעקבות החוויה, כאשר הכותב מוליך את הקורא שלו מנקודת ההתחלה של החוויה (בניית מסגרת עלילתית) ב"ליווי" תיאורים מרובים של דמויות, מקום, זמן, מערכת יחסים ופעולות, עד לנקודה בה **קורה משהו** לגיבור בעקבות העלילה וסיומה.

לא קל ולא מומלץ ללכת על נושא כזה, אלא אם כן התלמיד/ה מכיר/ה יודעת את יכולותיו בכתיבת סיפורים וביכולת ההבעה והתיאור שלו. לדעת לכתוב חיבור סיפורי-תיאורי מצריך הדרכה והכוונה צמודה של בעל סמכא.

2. החיבור העיוני.

זהו סוג החיבור הנפוץ ביותר בבחינה ועליו נכתבים רוב החיבורים בבגרות. המילה **עיון** מגוללת בתוכה כמה משמעויות: קריאה, הבנה, דיון, ניתוח, אבחנה, בדיקה, הגדרה, דעה ומסקנה. ואכן בכל אלה עוסק החיבור העיוני. זהו החיבור המקובל והרגיל ביותר. מציגים נושא, צמוד אליו קטע, או מאמר ולפעמים גם ללא קטע עיוני כלשהו, ומבקשים מהתלמיד לכתוב חיבור שיקורו עיון, כלומר: הוא מתבקש לדון, לבחון, לנתח ולהסביר (גורמים וסיבות ותוצאות) **בתופעה** או **בבעיה** בתחומים שונים כמו חברה, כלכלה, יהדות-מסורת, פוליטיקה, אתיקה (מוסר) איכות סביבה, או דילמות כאלו ואחרות, שניתן להביע בהן דעות בעד ונגד וכדומה. דוגמא לנושא המבקש מהתלמיד לדון בבעיה אתית (מוסרית) הוא הנשא הבא:

"בישראל קיים ומיישמים את חוק השבות. משמעותו, שכל יהודי בעולם החש צורך לעלות לישראל, (מסיבות אישיות, או מתוך תחושת נרדפות ומצוקה כלכלית, אנטישמיות, ציונות, וכו') זכאי לעלות לישראל ולהתאזרח בה, ללא עכבות או אבחנות מפלות כלשהן. לחוק זה יש וטוענים, כי הוא חוק גזעני, ומפלה בין אזרח לאזרח החיים בישראל. (בין אזרח יהודי שאינו יהודי למשל) הסבר מדוע יש טענות כאלו. מי הטוענים ולמה, ודון בסוגיה ובטענות אלו. חווה דעתך והבא נימוקים לכאן ולכאן בעד ונגד חוק השבות."

זה דוגמת נושא שברוב המקרים צמוד אליו טקסט הדן בבעיה ומנתח אותה מזוויות שונות. "נושא כבד" בו התלמיד מתבקש להביע דעה על סמך הקטע. מובן שלמי שאין ידע בסיסי ואישי לעניין החוק, לא יוכל לכתוב עליו, כי נושא כזה מצריך ידע רחב בתחומים רבים (תחוקתי-משפטי, אזרחות, אתיקה, פוליטיקה חברה ועוד) ובכל זאת איך נגשים לכתובת חיבור עיוני? להלן כמה דרכים לכתוב חיבור. לא כל הנושאים הם כבדי-מחשבה וידע כאלה. בהרבה מקרים יש נושאים שקל יותר להתמודד עמם ובהדרכה נכונה, יכולת הבעה וכתובה סבירה ניתן לכתוב חיבור משביע רצון.

אז איך כותבים חיבור?

ראשית, כדי להסיר ספק! אין מי שיכול ללמד **לכתוב חיבור**, ואין לי יומרות עכשיו ללמד אותך התלמיד/ה לכתוב חיבור. ניתן לכוון, להדריך, לתת טיפים כאלו ואחרים, להעביר לך קריטריונים ופרמטרים, על מה ואיפה לשים דגשים, כי ראשיתו של כל חיבור הוא **בידע הכללי בתכנים ובנושאים כלליים וחברתיים, ביכולת ההבעה של התלמיד/ה, באוצר המילים ובידע הבסיסי של כתיבת משפט נכון מבחינה תחבירית ולשונית. וכמובן ניסיון כתיבה.**

לכן, כדי להגיע למצב אופטימאלי של כתיבת חיבור טוב בבחינת הברורות יש להרבות בכתיבה. בחר לך כמה נושאים וכתוב על כל אחד מהם חיבור כהבנתך, ותן למישהו מוסמך לבדוק ולהעיר את הערותיו. ועל פי התיקונים שתידרש בעקבות ההערות שלו תשפר את יכולת הכתיבה שלך. אין "הוקוס-פוקוס" בעניין זה. לא ניתן לדעת לכתוב חיבור מהיום למחר! אחד הטיפים הגדולים שאני יכול לתת זה להרבות בקריאת מאמרים בעיתונים (לא רק ספורט!! או ידיעות ומודעות על מקרים ואירועים) אלא מאמרים שעוסקים בניתוח ובביקורת תופעות חברתיות-פוליטיות-כלכליות ואתיות. ולא רק, אלא בכלל בקריאה כללית של ספרות: רומאנים, סיפורים וכו'. כי זאת לדעת; הקריאה והבנת הנקרא היא הצד השני של המטבע של הכתיבה. **מי שקרא וקורא, יכולת הכתיבה שלו במדרגה גבוהה יותר** ממי שאין לו הרגלי קריאה נאותים.

רק ע"י קריאה מרובה תקבל מושג כלשהו ותאמץ ידע בסיסי בכתיבה, מתוך חיקוי והפנמה של הלשון, השפה: אוצר מילים וביטויים, לשון ציורית וניבים. בקריאה התלמיד סופג לתוכו גם יכולת ניתוח והבחנה של הכותבים המנוסים, שאת מאמריהם הוא קורא. **ומה ניתן לעשות בכל זאת? להלן כמה סעיפים איך לכתוב חיבור:**

לכתיבת חיבור טוב יש לאמץ את הבסיס לכתיבה חיבור העיוני המושתת על **חמישה** שלבים:

א. איסוף החומר.

ב. מיון החומר.

ג. סידור החומר.

ד. כתיבת החיבור.

ה. בדיקה חוזרת.

א. איסוף ה"חומר": מה זה אומר?

זהו השלב הראשוני בו התלמיד קורא את הנושאים שניתנו לו בבחינה ובודק מהו הנושא שעליו הוא **יודע** הכי הרבה! לא מה הנושא שמוצא חן בעיניו, או שנראה לו מעניין... אלא מהו ה**נושא שהתלמיד יודע עליו** כמה שיותר תכנים, נתונים ועובדות, עד כמה הוא יכול לכתוב על הנושא ולטעון טיעונים והנמקות מכמה נקודות ראייה. האם יש לו השקפת עולם ברורה ומסודרת על הנושא בו בחר לכתוב? אם לא – שיגבש לעצמו השקפה וייעזר מהקטע הצמוד לנושא. לשם כך, עוד לפני שתכתוב/י מילה אחת על נושא החיבור, שבי בשקט כמה רגעים **וחשוב!!!** – החשיבה היא יסוד הכתיבה. ועל מה יחשוב? יחשוב בפשטות: "מה אני יודע על הנושא ומה יש לי לומר עליו?" **ועל כל רעיון ונקודת-ראות, נתונים ועובדות שעולות בראש**, ירשום אותם בדף הטיטה, ובדרך זו ירכזו לו את ראשי הפרקים של חיבורו. זהו "הבשר" של החיבור, "החומר" הבסיסי ממנו ייבנה החיבור בהמשך. כלומר, ראשית חוכמה: **חשיבה ורישום** כל הרעיונות והנתונים שתצליחי לרכז כחומר לחיבור – זהו "איסוף החומר" של החיבור.

שים לב שהאחוז הגבוה ביותר של הנקודות הניתנות לחיבור בבחינת הבגרות הוא **התוכן**. כלומר עד כמה התלמיד יודע נתונים, עובדות, טיעונים הוכחות והנמקות לעניין הנושא בו בחר לכתוב עליו חיבור. לכן בחירת הנושא הוא השלב העיקרי והקריטי עוד לפני שהתלמיד כתב ולו מילה אחת.

ב. מיון החומר: מה זה אומר?

לאחר שהתלמיד ריכז בדף הטיוטה מספיק רעיונות וחומר לכתובה יש צורך למיין את "החומר" כלומר: אלו רעיונות ישתלבו בכתובה ואלו לא, כי הרי לא כל הרעיונות הנתונים והעובדות שהועלו על דף הטיוטה ישתלבו בחיבור... כי אז תכתב עבודה סימנריונית ולא חיבור! אחת הבעיות של תלמידים בכתובה היא כמובן השלל הדל של הרעיונות בראשית הדרך בדף הטיוטה. למי שמתקשה להעלות רעיונות ונושאי-משנה לכתבת חיבור, שיעמיד לעצמו את המטרה הבאה: החיבור מצריך כתיבה של בין 7-9 פסקות שלמות. **ללא פסקות פתיחה וסיכום!** (7-9 פסקות שלמות מהוות בערך 2-3 דפי כתיבה) כאשר בכל פסקה יהיו כלולים בה בין 3-5 משפטים לפחות! **לא שורות** – משפטים! אורך המשפט אינו מוגדר, כי משפט יכול להיות משפט קצר בן שורה אחת, אבל גם משפטים ארוכים ומורכבים יותר, בני 2 ו-3 שורות ואפילו יותר. עכשיו כאשר התלמיד מודע לגודל החיבור שעליו לכתוב, יציב לעצמו את המטרה לרכז בדף הטיוטה לפחות 7 רעיונות (להזכיר שוב! **ללא פסקות פתיחה וסיכום**) ימיין אותם לפי סדר ורצף הגיוני, וזהו החומר עליו יבנה את חיבורו. הם ראשי הפרקים של החיבור.

מיון החומר מכיוון לכך שהתלמיד יתרכז באותם נושאי-משנה ובאותם רעיונות ונקודות חשיבה, הטובים ביותר לטעמו, ומהם ייצא אל החיבור ויביע את דעתו על הנושא. כי כל נושא בעצם מעלה תופעה, בעיה או דילמה (חברתית, משפטית, כלכלית סביבתית וכו') כשהתלמיד מתבקש להביע את דעתו על הנושא ולפעמים להציע פתרונות אם נתבקש לכך, בהנחיות הצמודות לנושא. הקטעים הצמודים לנושא, וברוב המקרים יינתנו נושאים צמודי טקסט, יעזרו לתלמיד לשאוב מהם את הרעיונות ונקודות החשיבה **המקוריים** שלו.

שים לב והשגח! אין להעתיק מהקטע הצמוד לנושא פסקות שלמות!... יש כמובן להתייחס לדברי כותב הקטע ואפילו לצטט מהקטע, אבל כל ציטוט ונתון שנלקח מהקטע יש לשים **במירכאות!**

ג. סדר החומר:

למען האמת "סידור החומר" הוא שלב צמוד לשלב "מיון החומר". אלו בעצם שני שלבים הנעשים בו-זמנית ובצמוד אחד לשני, בהם התלמיד **ממיין** את הרעיונות והנתונים של חיבורו **ומסדר** אותם בסדר רציף והגיוני, כלומר: מהו הרעיון הראשון בו יפתח את חיבורו ומה השני והשלישי וכן הלאה. זה נעשה כדי ליצור רציפות הגיונית בין הפסקות השונות של החיבור, תוך יצירת קשר ורצף בין הפסקות. גם אם יהיה רעיון שונה וסוטה מהרצף, "סידור" החומר ומיונו יגרום לכך שהתלמיד לא יסטה לגמרי מהנושא לאחר כתיבת הפסקה "החריגה". כי בכתבת הרעיון לראש הפרק הבא, יחזור אל כתיבת הנושא המרכזי. על כן חשוב להדגיש כאן ועכשיו – חיבור טוב הוא גם חיבור שאין בו "מריחות", כלומר: אין לסטות מהנושא למחוזות נעלמים ולא שייכים, העיקר כדי למלא את הדף ולהגיש חיבור בין 2-3 דפים כנדרש... לכן השלבים האלה של איסוף החומר, מיון וסידור החומר מבטיחים לפותב סדר וארגון טוב של חומרי החיבור על כל נושאי ורעיונותיו. יסודות החיבור הטוב הם אם כן: **חשיבה טובה ומאורגנת, סדר ונכון ומאורגן של החומרים וכתובה עשירה בביטויים ושפה נכונה מבחינה תחבירית ולשונית!**

ד. כתיבת החיבור:

כנאמר לעיל ונחזור שוב על אותם הדברים. חיבור טוב הוא חיבור בו הכותב מארגן את חשיבתו לכדי כתיבה מאורגנת ומסודרת נכונה ובצורה רציפה והגיונית, תוך הבעה עשירה ונכונה מבחינה לשונית ותחבירית. איך עושים זאת? ... אשתדל לתת כמה כיווני הדרכה והכוונה. השאלה המרכזית אצל תלמידים היא איך אני פותח את החיבור? מאיפה להתחיל? ...

לכך ישנה **פסקת פתיחה**. היא עדיין לא נוגעת לגוף החיבור. היא רק מהווה את "השער" דרכו נכנס הקורא אל גוף החיבור, לכן פסקת הפתיחה צריכה להיות קצרה, מתמצמת וייחודית, כדי לגרות ולמשוך את הקורא לקרוא הלאה, ולא שבקריאה הראשונה של שורות החיבור הוא ייעקם אף ויקרא בחיבור כמצוות אנשים מלומדה, מתוך הכרח ולא מתוך הנאה.

ובכן מהי פסקת פתיחה טובה ש"תעשה את העבודה?" יש ומעדיפים פסקת פתיחה של הצגת רקע לנושא, או פתיחה היסטורית וכן הלאה. לעניות דעתי, פסקת הפתיחה הטובה ביותר היא "הפתיחה הדרמטית". ("פסקה דרמטית" – פסקה שמעוררת עניין, מתח וסקרנות, לא במובן האמיתי של המילה – דרמטית...) לסוג זה של פתיחה יש כמה אפשרויות והתלמיד יבחר את המתאימה לו ביותר, אולם לדעתי הפתיחה הטובה ביותר היא זו של כותרת בעיתון או בציטוט של "אמרת כנף" – ראה בהמשך. ואלה סוגי "הפתיחות הדרמטיות":

א. **פתיחה שבמרכזה ציטוט "במירכאות" של ידיעה בעיתון**, או של אמירה של אישיות חברתית-פוליטית שמתייחסת לנושא. לעניין זה בהחלט ניתן "להמציא" ציטוט כזה גם אם במציאות לא הייתה כותרת בעיתון, או ציטוט של האישיות. למשל אם ניקח את הנושא שהצגנו בהתחלה על חוק השבות. אפשר בהחלט לכתוב פסקת פתיחה מעין זו, שבמרכזה ציטוט מודעה בעיתון: **"מאה אלף בני הפאלשטמורה עלו ארצה במבצע מיוחד של הסוכנות היהודית תוך שתי יממות"** – (זהו משפט המפתח של הפסקה והוא מופיע בנוסח של כותרת בעיתון) – **כותרת ראשית זו התפרסמה בכל העיתונים הראשיים בישראל. למבצע הזה היו ויש השלכות ותגובות רבות מצד גורמים פוליטיים וחברתיים שונים. חלק מהם טענו שהמעמסה הכלכלית שהמדינה נוטלת על עצמה על מהגרים שיהדותם בספק, היא מעל ומעבר ליכולתה לממש את היעדים החברתיים והכלכליים של המדינה. אחרים טענו כי זה מהווה הפרה ופירוש בוטה של "חוק השבות" והפלייה גסה כלפי האזרחים הערביים שחיים בישראל. – לתופעה ולטענות שהושמעו בעניין זה יתייחס החיבור שלפנינו".**

הנה כי כן פסקת פתיחה ל"נושא כבד" שניתן בקלות לכתוב עליו ע"י פסקת פתיחה טובה ומעניינת, אם התלמיד גיבש לעצמו דעה והשקפת-עולם על הנושא. על אותו נושא ניתן לכתוב פסקת פתיחה מהאפשרות השנייה; ציטוט של "אמרת-כנף":

ב. **פסקת פתיחה שבמרכזה ציטוט של *אמרת כנף***: (*אמרת-כנף*: דבור שנון ומתוחכם, ידוע בצבור כמו: "מוטב לאבד רגע בחיים מאשר חיים ברגע" לנושא על תאונות הדרכים, או "אבות אכלו בוסר ושיני הבנים תקהינה?" או "נשמה ירוקה באוויר ערפילי ומזוהם" לנושא איכות הסביבה. וכדומה) **"ישבו בנים לגבולם"** (זוהי אמרת-הכנף) **כך ניתן לומר על 2000 עולים שהגיעו ארצה אמש מארצות חבר-העמים**. (זהו משפט המפתח של הפסקה, שחלקו הראשון ציטוט של "אמרת כנף" ואחריו פירוט) **אלו היו מהגרים שהסוכנות הקפידה *למול (*למול*: מלשון מילה, לעשות להם ברית-מילה) אותם עוד במקום מושבם, כדי שקליטתם ועלייתם ארצה לא תיתקל בבעיות זהות ויהדות. לתופעה הזאת יש השלכות רבות על החברה**

הישראלית, ומעלות את השאלה הרת גורל: על מהותו של חוק השבות ומה הייתה כוונת המחוקק כשקבע את חוק השבות? האם כדי לספק בסיס ומקלט לכל אדם נרדף, גם אם זהותו היהודית מוטלת בספק, או שהכוונה אחרת הייתה? – בזה יעסוק החיבור שלפנינו.

ג. פסקת פתיחה שבמרכזה דיאלוג (דו-שיח) למשל פסקת פתיחה לאותו נושא:

– "העם היהודי ייכחד תוך דור, אם חוק השבות לא יישונה!"

– "מה אתה מדבר, להיפך! חוק השבות במתכונתו היום רק יגביר את העלייה מארצות חבר העמים, דבר שישדרג את טיבה של החברה הישראלית מבחינה תרבותית וכלכלית". זהו דיאלוג שנשמע לא מזמן בין שני חברי הכנסת בבנין הכנסת שלנו. שניהם מייצגים עולם מנוגד לתפיסת מהותה ואופייה של מדינת ישראל ושל חוק השבות בו אדון בחיבורי.

חשוב לציין ולהדגיש! פסקת פתיחה דרמטית, חייבת להיות קצרה וקומפקטית. בייחוד זו המבוססת על דיאלוג, כי יש נטייה, שכאשר כותבים דיאלוג, ללכת הלאה עם זה ולכתוב ממש כמעט, מחזה שלם.... בפסקת פתיחה עם דיאלוג – לא יותר משתיים-שלוש! **"רפליקות"**. לא יותר! **(*רפליקה**: משפטים, אמירות של הדמויות המדברות בדו-שיח).

עכשיו לעניין הכתיבה עצמה לגוף החיבור: כפי שאמרנו, יש לרכז בדף הטייטה רעיונות ונקודות חשיבה. כל רעיון ונקודה כזאת הם משפט המפתח של כל הפסקות שבגוף החיבור. בשיעורי לשון שעברתם עוד בכיתות הקודמות של ביה"ס למדתם לכתוב פסקה, כשלכל פסקה כזאת יש משפט מפתח ואחריו באים משפטים תומכים. בואו ונשחזר את החומר הנלמד לעניין זה.

א. יש כמה סוגי פסקות. הפסקה הראשונה שנעסוק בה היא **פסקת הסבר**, לדוגמא:

"חוק השבות הוא חוק חשוב למדינת ישראל היוצר את התשתית והסיבה המרכזית להקמתה של המדינה. (זהו משפט המפתח של פסקת ההסבר) *כלומר; (*כלומר – מילת קישור המציינת הסבר) מדינת ישראל קמה בעיקר כדי שיהודים מכל תפוצות העולם ירגישו ביטחון לבוא ולהתערות בה ולהתאזרח בה כאחד בין שווים. כל יהודי שיחוש וירצה לעלות לישראל אם מסיבות כלכליות או תחושת רדיפה בגלל מועקה של ביטויי אנטישמיות או תחושת רדיפה מסיבה פוליטית כלשהי, יוכל לעלות ולהתאזרח בישראל אוטומטית, ללא כל עיכוב או מכשלה בירוקרטית או מדינית. ההגירה של כל יהודי העולם לישראל תהיה פתוחה לכל יהודי ללא כל הבדלי עדות מין או גיל. החוק הזה מקבל את חשיבותו בעיקר לאחר השואה, כאשר ליהודי אירופה לא היה לאן להימלט מפניה, ויש הסוברים שאילו קמה המדינה לפני פרוץ המלחמה, חלק גדול מיהודי אירופה לא היו נשמדים והיו עולים לא"י, בעיקר לאור העובדה שהרבה ארצות, כולל ארה"ב וכמה מדינות באירופה סרבו לקלוט יהודים שנמלטו מגרמניה ופולין בטרם שואה." – עד כאן הדוגמא לפסקת הסבר.

ממילת הקישור **"כלומר"** והלאה, כל המשפטים הבאים אחריה הם משפטי תמיכה של משפט המפתח. משפטים המסבירים את משפט המפתח.

צא ולמד מכאן איך נבנית פסקת-הסבר! בהתאם ליכולתך בהבעה וכושר הניסוח שלך ע"י אוצר המילים והביטויים שלך, הידע בתחביר ובלשון הציורית שהתברכת בה או לא.

ב. הפסקה השנייה שנעסוק בה היא **פסקת פירוט**, לדוגמא:

"בחוק השבות נכללים כמה סעיפים עיקריים **(זהו משפט המפתח של פסקת הפירוט)* כמו**: **(כמו – מילת קישור המציינת פירוט)** הפתיח ל"חוק השבות" מנוסח באופן הבא: "חוק השבות קובע את אופייה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי". כל יהודי זכאי לעלות ארצה. בתוקף חוק זה כל יהודי מהתפוצות שעולה לישראל זכאי לקבל אזרחות ישראלית ללא כל תנאי. תושבי המדינה שאינם יהודים יכולים לקבל אזרחות ישראלית על פי ההגדרות **בחוק האזרחות. כמו כן** ישנם סעיפים הבאים להגדיר במפורש מה הן הזכויות של העולים הזכאים לעלות לישראל מכוח "חוק השבות". בנוסף לכך הזכות המוקנית למהגר יהודי העולה לישראל תהיה על פי "אשרת עולה" והיא ניתנת לכל יהודי שהביע את רצונו להשתקע בישראל. לסעיף יש כמה סייגים והם: שאשרת העולה לא תינתן למי שפועל נגד העם היהודי, או מסכן את בריאות הצבור או ביטחון המדינה או בעל עבר פלילי. יש ל"חוק השבות" סעיפים חשובים הקובעים את הזכאים לקבל אשרת עולה: היא מוקנית גם לילד ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ושל נכד של יהודי, מלבד אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון. הסעיף הפרובלמטי ביותר שהסעיר את המדינה מאז ועד היום הוא הסעיף המנסה להגדיר "מיהו יהודי?". לפי ההגדרה והתיקון לחוק שנעשה בשנת תש"ל: "יהודי" הוא מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת." – **עד כאן הדוגמא לפסקת פירוט.**

כל המשפטים שבאו לאחר משפט המפתח הם משפטים תומכים המפרטים את הפרטים (במקרה של הפסקה שלפנינו את סעיפי החוק של "חוק השבות") לעניין פסקת הפירוט ניתן להשתמש בכמה אופנים – או ע"י מילות קישור כמו המילים: "כמו"; "כגון"; "כמו כן"; "בנוסף לכך"; "יתר על כן" וכו' או ע"י ציון הפירוט בִּמְסֹפּוֹר הפרטים: 1; 2; 3; או ע"י מְסֹפּוֹר הפרטים באותיות א'-ב'-ג' וכו'. אחד המאפיינים את פסקת הפירוט הוא השימוש שנעשה בנקודתיים (:) זהו תו-פיסוק המציין את הפירוט שיבוא בהמשך ואכן מומלץ להרבות ולהשתמש בנקודתיים כשאתה בא לפרט.

צא ולמד מכאן איך נבנית פסקת-פירוט! בהתאם לתכנים (עובדות, נתונים וידע בסיסי הנוגע לנושא. אכן, כשאתה בא לפרט אתה צריך להיות "מצויד" בידע!) הכול בהתאם ליכולתך בהבעה, כושר הניסוח שלך, ובעושר אוצר המילים והביטויים שלך, וכן בידע בתחביר, ובלשון הציורית שהתברכת בה או לא.

הפסקה הבאה שנעסוק בה היא **פסקת הדגמה**, לדוגמא:

"אחת הבעיות שהתעוררו בעקבות "חוק השבות" בעיקר לעניין הגדרת "מיהו יהודי" היא התופעה שעלו לישראל עולים, בעיקר מארצות "חבר העמים" (ברית המועצות לשעבר) שהזיקה שלהם ליהדות קלושה ביותר. **(זהו משפט המפתח לפסקת הדגמה)** ולא רק זאת אלא שהם מְשַׁמְרִים עדיין את דפוסי ההתנהגות, מנהגים וסמלים של נוצרים גמורים. ***לדוגמא (לדוגמא – מילת קישור המציינת הדגמה)** בבית ספרנו מסתובב תלמיד, שרק **סבו** היה יהודי ואילו הוא ואמו אינם יהודים כלל, כלומר שגם על פי הגדרת "מיהו יהודי" הוא אינו נחשב ליהודי. לא רק זאת אף זאת – הוא מסתובב בבית-הספר עם צלב גדול תלוי לו על החזה, הולך לכנסייה בימי ראשון עם אמו, וחוגג את חגי הנוצרים על פי כל הכללים והדינים הנוצריים. יש דוגמאות רבות אחרות היוצרים עיוות של החוק, **למשל**: חייל שנפל המערכות ישראל אינו יכול להיקבר בבית העלמין הצבאי כי על פי הגדרת החוק אינו נחשב ליהודי, למרות שאביו יהודי ועלה לארץ כחוק

ורק אימו נוצרייה, והחייל לא נימול ולא עבר טקס מילה כדן. יש עוד דוגמאות לעיוות שיוצר החוק, כמו פסולי חיתון שאינם יכולים להינשא ברבנות כי אינם מוכרים כיהודים, והם נאלצים להתחתן בנישואין אזרחיים בארצות אחרות (בקפריסין) – **עד כאן הדוגמא לפסקת הדגמה.**

ממילת הקישור **לדוגמא** והלאה הם משפטים תומכים למשפט המפתח. שים לב וחשוב לציין בפניך. שההדגמות והדוגמאות שאתה מביא בחיבורך, חייבות להיות מוחשיות וממשיות הלקוחות מהחיים ולא סתם דוגמאות כלליות וסתמיות. ומילות הקישור לפסקת ההדגמה הן מילים כמו: למשל; לדוגמא; לראייה; וכו'.

צא ולמד מכאן איך נבנית פסקת-הדגמה! בהתאם לדוגמאות מוחשיות וממשיות שתביא להמחיש את דבריך בדוגמאות ואכן, כשאתה בא להדגים אתה צריך להיות "מצויד" בידע ובדוגמאות ממשיות!) הכול בהתאם ליכולתך בהבעה, כושר הניסוח שלך, ובעושר אוצר המילים והביטויים שלך, וכן בידע בתחביר, ובלשון הציורית שהתברכת בה או לא.

הפסקה הבאה שנעסוק בה היא **פסקת טיעון** (בעד ונגד) לדוגמא:

"אחד הטיעונים הקשים נגד "חוק השבות" הנוטענים בעיקר ע"י האוכלוסייה הערבית בישראל, שזהו חוק גזעני ומפלה לרעה את התושבים הערביים החיים בישראל. (זהו **משפט המפתח לפסקת טיעון**) הטענה שלהם נשענת על ההפליה שמגדיר את "חוק השבות" לחוק עבור יהודים בלבד. ואילו לתושבים שאינם יהודים על פי החוק נאמר: "תושבי המדינה שאינם יהודים יכולים לקבל אזרחות ישראלית על פי ההגדרות **בחוק האזרחות**. לחוק האזרחות יש סעיפים מגבילים שונים וקשים, ואינו מזכה אוטומטית קבלת אזרחות למי שמבקש אותה, כמו יהודים המבקשים להגר לישראל, רק בזכות זה שהביעו את רצונם להשתקע והיותם יהודים על פי הגדרת החוק; מיהו יהודי?."

הטענה הנגדית לעניין זה היא שמדינת ישראל קמה ומתקיימת רק בזכות זה שניתנת אפשרות ליהודים רבים להתקבץ אליה מכל הגלויות, בשל מצוקתם של היהודים ורדיפתם במשך הדורות ע"י כל העמים האחרים (כולל אלו של מדינות ערב) ובשל העובדה שלא הייתה ליהודים מדינה משל עצמם. עם הקמת המדינה בייחוד לאחר השואה, ניתן הפתרון ל"בעיית היהודים" בעולם בצורה חיובית והומאנית (ולא כפתרון שהנאצים אימצו – השמדה המונית של כל יהודי באשר הוא יהודי). הטענה של תושבי ישראל שאינם יהודים כנגד טענה זו היא – שאין להפלות בין אזרח לאזרח בשל מצוקת היהודים בעולם ולאחר השואה, מאורע טרגי אמנם, אולם הם אינם אשמים ולא נטלו חלק בשואה, ולא ניתן לתקן עוולה מצד אחד אולם ליצור עוולה לעם אחר למי שאינם יהודים מצד שני." – **עד כאן הדוגמא לפסקת טיעון.**

פסקת טיעון תבוא בעיקר לאחר שהתלמיד גיבש לעצמו את העמדה ויש לו השקפת-עולם מוגדרת על הנושא, בטרם התחיל לכתוב את החיבור. את ההנמקות והטיעונים בעד עמדתו יגבש בעמוד הטיוטה. לאחר מכן יכתוב את הסברים משכנעים המצדיקים את טענתו בגוף החיבור לאחר פסקת הטיעון. לאחר הצגת הבעיה, הטיעונים בעד ונגד, כפי שזה נעשה בפסקה, יצטרך התלמיד לסכם את הטיעונים, יביע את עמדתו וייתן נימוקים לעמדה בה נקט.

צא ולמד מכאן איך נבנית פסקת-טיעון! בהתאם לעמדות השונות של הבעיה המופיעה בנושא, הנמקות וטיעונים בעד ונגד הממחישים את הבעייתיות של הנושא ואכן, כשאתה בא לנמק ולטעון אתה צריך להיות "מצויד" בידע ובטיעונים משכנעים!) הכול בהתאם ליכולתך

בהבעה, כושר הניסוח שלך, ובעושר אוצר המילים והביטויים שלך, וכן בידע בתחביר, ובלשון הציורית שהתברכת בה או לא.

סיום החיבור ופסקת סיכום: סיום החיבור וסיכומו שונים בכול חיבור וחיבור. יש והחיבור מבקש להציע פתרונות לבעיה שהנושא מעלה, ואז סיכום הנושא יתרכז בהצעות לפתרונות לבעיות שהנושא מעלה, וכותב החיבור גיבש וכתב אותן (את הפתרונות) לעצמו בטיוטה. ולזה יש פסקת סיכום שונה מזו כשהחיבור מבקש להביע עמדה והנמקות. לעומת זאת סיום החיבור לנושא חיבורי-תיאורי שונה מחיבור המבקש לספר לידיד את המתרחש בארץ, או לספר על חוויה מסוימת המציגה בעיה חברתית קשה, או מחיבור המבקש להביע דעה נגד או בעד כותב הקטע... וכן הלאה. אביא כאן כמה דוגמאות של סיומות של חיבורים סיפורי-תיאורי וכמה דוגמאות של סיכומי חיבורים עיוניים. הניסוחים של הסיומות והסיכומים, כמובן, יכולים להשתנות בהתאם ליכולת הבעה וכושר הניסוח של כותב החיבור. מה שניתן כאן הן רק הצעות. צריך פשוט לדעת ולהבין את הכיוון שהחיבור מוביל ולסיים אותו בהתאם לתחושתו של הכותב. לא להפוך את הניסוחים האלה המוצעות לכם כאן לקלישאות קבועות ולהעתיקן כמות שהן.

סיומות לחיבור סיפורי-תיאורי:

1. "בסופו של דבר יצאנו מן העניין בשלום" סיום לחיבור המספר על חוויה קשה וטראומטית או חיבור המספר על הרפתקה של מסעות, טיולים וכדומה.
2. "...ומאז אני מציק יותר לחברים שלי; לבעלי-חיים; לבנות; למבוגרים" (לבחור בהתאם לנושא החיבור) – סיומת המספר על חוויה של התפכחות, של למידת לקח, הפנמה של נורמות התנהגות וכדומה.
3. "...ומה אומר לכם, בסוף כולם פרצו בצחוק עליי וכך עזבנו את המקום..." סיומת כזו תתאים לחיבור המספר על הקלה והשתחררות ממצוקה מסוימת שבסופה התפרצות של צחוק משחרר. או התרה של תסבוכת מערכת יחסים וכדומה.
4. "עד היום אני קולט אם חלמתי חלום או שהתרחש במציאות?" סיומת כזו באה לתאר התעוררות מסויט, מחוויה קשה מצד אחד, אולם מצד שני יכולה להיות סיומת של התפכחות מאשליה מתוקה, מהתרחשות נהדרת שהכותב לא היה רוצה שתיפסק, ממעשה מופלא או מנס שהתרחש וכדומה.
5. "חזרנו הביתה בתחושת סיפוק מלאה על אף העייפות הרבה / המעמסה הכבדה / העתיד הקשה הצפוי / החובה המוטלת עלינו" וכו'... (לבחור בהתאם לנושא החיבור) סיומת כזאת תתאים לנושא לחיבור המספר על טיול שכבתי, או חוויה שבסופה השלמה וסיפוק.
6. "יכשאני מביט אל שמיים בהירים מבעד לחלוני, ידעתי שיום יבוא ו..." זוהי סיומת לחיבור המספר על קשיים בהשגת מטרות, ו/או אכזבה מאי-מילוי ציפיות, או חתירה לקראת הבאות תוך הבעת נחישות להגשמתן וכדומה.
7. "יכשאנו פוסעים אל האופק הבהיר, ידענו כי נכוננו לנו ימים טובים יותר..." סיומת מתקתקה לחיבור המספר על קשיים במערכת יחסים, או לאחר הידרדרות במצב משפחתי, או של משבר חברתי/פוליטי/כלכלי וכדומה.

שים לב, שלכל הניסוחים שהבאנו לעיל יש מכנה משותף והוא: סיום פרק בעלילה. והסיומת יכולה להשתנות בהתאם לנושא החיבור ולמסגרת העלילה ש"רקח" כותב החיבור.

פסקת סיכום ומסקנות לחיבור עיוני:

1. **פסקה הציעה פתרונות לבעיה שהנושא מעלה:** ניתן לכתוב פסקה כזאת בכמה דרכים:
 א. על ידי שימוש במספור ההצעות לפתרון 1; 2; 3; או: א; ב; ג; וכו' או בכתיבה שוטפת של ההצעות לפתרון תוך שימוש במילות קישור של הוספה בין הצעת פתרון אחת לשנייה, כמו: "כמו כן, בנוסף, ועוד, יתר על כן, גם, וכו'". חשוב להדגיש: אין להגיע לפסקת סיכום שכזו אם הכותב לא גיבש לעצמו עוד בהתחלה, את הצעות לפתרון בדף הטיוטה!

לפניכם דוגמא לפסקה המציעה פתרונות לתאונות הדרכים בארץ:

"לאחר שציינתי בחיבורי את הגורמים והסיבות לריבוי תאונות הדרכים בארץ, יש בידי לתת כמה הצעות ופתרונות לבעיה והם: (משפט מפתח לפסקת סיכום) ראשית לכל להחמיר בענישה של עברייני-הכביש, לדוגמא: אם היום העונש המרבי לגרימת מוות בנהיגה רשלנית הוא שלוש שנים, הייתי מציע להחמיר ולהעמידו על עשר שנים! כמו כן לנהג שעבר באור אדום – לא רק שלילת רישיון אוטומטי לחודש ימים, אלא לשנה שלמה! בנוסף לכך הייתי מעלה את הגיל לקבלת רישיון הנהיגה ומעמידו עד לגיל שלאחר השירות הצבאי. עוד הצעה לפתרון: להעביר תקציבים לשיפור התשתיות (הכבישים, תמרורים, שלטים וכדומה) ולהעמידם בסדר עדיפות לאומית ראשונה. לאור ההצעות האלה אני בטוח שעקומת תאונות הדרכים בארץ תרד פלאים."

2. פסקת סיכום של הסקת מסקנות:

המסקנות של כותב החיבור לנושא יכולות לבוא בכמה אופנים: הסקת מסקנות דרך ההשוואה (אנאלוגיה) או באופן של הסקה מהכלל אל הפרט או מהפרט אל הכלל. אם בחיבור שנושאו מצביע על תופעה חברתית קשה/שלילית וההנחיות מבקש מהכותב לדון בבעיה ולנתח את סיבותיה וגורמיה ולהביע דעה, או להגיע למסקנה כלשהי, על הכותב לעשות את ההשוואות או להגיע למסקנות מתוך "ברירת המחדל" שהגיעה אליה מהכלל אל הפרט או מהפרט אל הכלל, למשל הפסקה הבאה שדנה בנושא: היחס אל העולים החדשים; האם יש להגביל את מעורבותם עד שיתערו בחברה הישראלית או לתת להם מההתחלה את כל הזכויות כמו כל אזרח וותיק במדינה?:

"אם נשווה את היחס של כל המערכות בישראל לקליטת מהגרים (עולים החדשים) למה שקורה במדינות אחרות, מתוקנות ודמוקרטיות לא פחות מישראל, שנגיע למסקנה ש... (משפט המפתח לפסקת סיכום שעיקרה מסקנות) –

כאן יביע הכותב את דעתו בהתאם להשקפתו – וכן מההיבט האישי, (מסקנה מהפרט אל הכלל) "חברים מביה"ס שאני מכיר אישית ושל שכני הקרוב אני יודע שבלתי אפשרי לא לתת להם את מלוא הזכויות – או להיפך בהתאם לדעתו של הכותב: "אין לתת להם את מלוא הזכויות – בגלל תרומתם לחברה והשתלבותם בחברה באופן חיובי וכללי. מצד שני, אין לשפוט על פי מקרים בודדים של אלימות (מסקנה מהכלל אל הפרט) ותופעות שליליות אחרות כמו שיכרות, הומלסים וכו' שהתפרסמו על העולים החדשים, ולשלול אוטומטית את זכויותיו יורי, חבר טוב שלי מביה"ס, שעוד מעט ויתגייס לצבא יחד איתי. האם לצבא הוא טוב ולקבלת זכויות כמו כל אזרח וותיק יש להתעמר בו?"

המשפט האחרון מודגש: סיומת טובה לפסקת סיכום שעיקרה הסקת מסקנות.

3. פסקת סיכום המסכמת את מכלול תתי-הנושאים וראשי הפרקים של החיבור:

לכתיבת פסקה כזאת, על הכותב לשקלל את כל הרעיונות שניסח בראשי הפרקים של חיבורו ולתמצת אותם לכדי פסקת סיכום אחת קצרה ומסכמת, שבסופה סיומת המשקפת את עמדתו של הכותב בהתאם לדרישות נושא החיבור. לדוגמא פסקת סיכום כזאת לנושא הדן בבעיה אקולוגית קשה על "חיסולם" ההדרגתי של חופי הארץ: (מתחום איכות הסביבה):

"ממה שנשמע עד היום מאנשים בעלי אינטרס נשמע כדבר פנטסטי, גם לאכול את העוגה וגם להשאיר אותה שלמה. (משפט המפתח לפסקת סיכום) ובדרכם הנמהרת הם רוצים את כל חופי המדינה לגושי בטון, זכוכית וברזל כמו שזה קרה בחוף הכרמל, בחוף אולגה (ליד חדרה) ובחופי פלמ"חים ואשקלון. אין אחד שלא ירצה לגור ליד הים ממש סמוך לחוף ממש כמו באמריקה, אבל אנו לא באמריקה וארצנו מוגבלת בחופיה ולאור הצרכים הביטחוניים ואם כל היוזמות של בעלי הנדל"ן יתגשמו, ברבות הימים נצטרך לשחות אחד על גב השני... והלא לא יהיה! יש לעשות הכול כדי שמזימת רדיפת הבעע של קבלנים ואינטרסנטים שונים לא יגזלו לנו את הים!"

המשפט האחרון מודגש: סיומת טובה לפסקת סיכום שעיקרה תמצית ראשי הפרקים.

ה. בדיקה חוזרת.

אחרי כתיבת החיבור, בא השלב של בדיקה וקריאה חוזרת של כל החיבור. אל תוותר על השלב הזה! הוא שלב חשוב ביותר כי בקריאה ובדיקה חוזרת על מה שכתבת יכולים לגלות לך כמה דברים חשובים הטעונים תיקון, כמו: שגיאות כתיב ולשון, מילים חוזרות שלא לצורך, פיסוק שנשכח לסמן, ומה שחשוב יותר, לקרוא ולהבין בעצמך את מה שכתבת... כי אם אתה עצמך לא מבין מה כתבת בגלל כתיבת משפט ארוך ומורכב עד כדי סרבול וחסר פשר, או כתיבה רשלנית ולא מובנת וכדומה, אם אתה אינך מבין את שכתבת, אז בוודאי שהקורא (הבוחן) לא יבין... לכן עדיף ורצוי מאוד לקרוא שוב את החיבור ולראות איפה ומה צריך לתקן, "לשפץ" או למחוק דברים. כל זה צריך להיעשות בטיוטה ואחר כך להעתיק נקי "ומגוהץ" בדפים חדשים שלאחר הטיוטה.

אחת הטענות לעניין זה, שאין מספיק זמן: גם לכתוב טיוטה, גם לקרוא שוב ולתקן וגם אחר כך להעתיק את הטיוטה לדפים נקיים...!?

אכן זו בעיה. מי שכתבתו איטית, ישתדל מאוד לאחד את כתיבת הטיוטה עם כתיבת החיבור גופו לפרק זמן אחד. מי שכתבתו קולחת, פשוט יארגן את זמן הבחינה על ידי הצבת השעון מול העיניים ולארגן את זמן הכתיבה בהתאם.

אין לי עצה אחרת.

מילה אחרונה לכתיבת חיבור; הפנס את הטיפים שנתתי לאורך כל הפרק של החיבור וההבעה.